

TZUM, DE HERVORMDE KERK (gewijd aan de H. Johannes de Doper)

Exterieur

De kerk van Tzum is bekend door zijn toren, die bij traditie geldt als de hoogste van Friesland. Deze laatgotische toren is opgebouwd uit drie weinig versneden geledingen met zandstenen hoek- en negblokken; de tweede en derde geleding zijn aan alle zijden versierd met respectievelijk drie spitsbogige nissen met visblaastraceringen en twee korfbogige nissen met uitgespaarde galmgaten. De onderbouw wordt afgesloten door een houten balustrade en op de vier hoeken, gebeeldhouwde waterspuwers. Hierboven verheft zich de geweldig hoge achtkantige naaldspits. Aan de westzijde van de toren bevindt zich een rijkgeprofileerde spitsbogige ingangsnis. Blijkens een sterk beschadigde gedenksteen aan de zuidkant van de toren werd deze in 1548/49 onder supervisie van Cornelis Claesz., 'toernmeester', gebouwd. In 1960-64 vond een algehele restauratie plaats.

Het schip van de kerk, in oorsprong romaans, vertoont aan de noordkant nog vrij gave gedeelten tufstenen muurwerk uit de 12de eeuw met spaarvelden en rondboogfries maar is overigens van baksteen gebouwd, terwijl de zuidmuur in 1881 geheel bemetseld is. Iets eerder werden de houten ramen vervangen door ijzeren. Het 14de eeuwse gotische koor is vijfhoekig van vorm. Aan de zuidkant van het schip is in de eerste helft van de 16de eeuw een dwarspand aangebouwd, de zgn. kosterij, doch deze werd in 1865 afgebroken en vervangen door het huidige bouwsel.

Interieur.

Binnen in de kerk is nog maar weinig te bespeuren van de oude toestand. In 1881/82 is het interieur rigoureus vernieuwd: de oude houten trekbalen werden weggebroken en de gewelven werden betimmerd; slechts op het balkon achter het orgel is nog iets van balen en gewelven te zien. Ook werden het doophek, de preekstoeltrap en de banken toen vernieuwd, terwijl tussen kerk en koor een zgn. Engelse muur werd neergezet. Deze laatste is bij een restauratie enkele jaren geleden weer verwijderd, zodat het koor nu weer deel uitmaakt van de kerkruimte, voor 1881 stond er een hekwerk tussen koor en schip.

Het voornaamste meubel is de preekstoel, die rijk versierd is met bloemranken en guirlandes; het is een werkstuk uit 1699 van de meester-kistemaker Agge Jans Monsma uit Sneek.

De fraaie, zeer grote koperen kroon en de twee kleinere werden in de vorige eeuw van elders aangekocht, doch ze dateren uit het einde van de 17de eeuw.

In de verhoogde vloer van het koor bevindt zich een aantal grafstenen uit de 16de en 17de eeuw. Interessant is de vermelding op een van deze stenen dat daaronder begraven ligt de "jongman" Jorit Martens, die op het jacht "De Eenhoorn" de verovering van de Spaanse zilvervloot door Piet Hein meemaakte, maar op de terugreis, in oktober 1628, sneuvelde. Tegen de noordmuur van het koor hangt een beschilderde houten wijzerplaat met het jaartal 1722, die zich vroeger tegen de torenmuur, boven het orgel, bevond.

Orgel

Rond 1700 was in de kerk een klein orgel dat voor eigen rekening was aangeschaft door de schoolmeester en organist Claas Douwes, een groot liefhebber van het orgelspel, die in 1699 ook een boekje over muziek publiceerde.

In 1760 werd een groot orgel geplaatst dat gemaakt was door Gerhard Stevens uit Den Haag, maar korte tijd later at door Albertus A. Hinsch uit Groningen werd verbeterd. In 1845 werd het orgel verfraaid en in 1882 wederom verbeterd, en wel door L. van Dam en Zonen te Leeuwarden.

Bij deze gelegenheid werd het beeld van David met de harp, dat midden op het orgel stond, verkocht voor f 3.

De dispositie van het orgel is thans:

Hoofdwerk:

Prestant 8'
Holpijp 8'
Octaaf 4'
Quintadeen 8'
Roerfluit 4'
Flageolet 2'
Cornet 3 sterk
Mixtuur disc. en bas
Trompet 8' disc. en bas
Vox humana 8' disc. en bas
Bourdon 16'
Violon 8'
Omvangpedaal: C-d'

Rugwerk:

Tremulant
Dulciaan 8' bas en disc.
Gemshoorn 2'
Roerfluit 4' bas en disc.
Hotpijp 8,
Prestant 4'
Viola 8'
Vox celeste 8
Aangehangen pedaal
Klavierkoppel
Omvang manualen: C- d'''

Klok

In de toren hangt een grote klok, in 1525 gegoten door Gerhardus van Wou en Johannes Schonenborch.

Juub Bosmans
1978

Literatuur:

- Eenige bijzonderheden betreffende de kerk en den toren te Tzum, Franeker (1890), door D. Cannegieter.
- Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van geschiedenis en kunst, dl IX, Den Haag 1930, blz. 105-6.